

Duften af frihed i det åbne fængsel – en analyse af hvordan det opleves at afsone i et åbent fængsel*

Af Marie Herping Abrahamsen, ph.d.-studerende,
Københavns Universitet¹

Abstract

Sociological interest in prisons has traditionally focused on common features with most attention paid to the more restrictive and closed prison regimes (Liebling 2004; Crewe 2007). This has changed over the last 10 years in part because of John Pratt's publication of his two-part article, "Scandinavian exceptionalism in an era of penal excess". The shift has led to an interest in the qualitative differences that characterise different kinds of prison regimes and has created an awareness of the fact that a prison is not just a prison (Crewe 2011; Crewe, Liebling & Hulley 2014).

The current article concerns the open prison, a regime that plays a big role in the Nordic countries. In the article, I investigate how inmates experience the transition from closed to open prison regimes, and how it feels to serve time in a regime without prison walls. In addition, I explore the ways in which inmates experience their possibilities for taking part in life outside the walls. The empirical foundation is based on interviews and a six-month period of fieldwork in a Danish open prison.

1. Indledning

Denne artikel handler om det åbne fængsel, der er et relativt nyt fængselsregime set i et fængselshistorisk perspektiv. Det åbne fængsel er kendetegnet ved et fravær af fysiske sikkerhedsforanstaltninger, og det har få ligheder med det stereotype fængselsregime, der portrætteres i blandt andet film og tv (Bulck & Vande-bosch 2003). De åbne fængsler i Danmark er oprindeligt bygget til andre formål,² der er derfor store arkitektoniske forskelle de åbne fængsler imellem. Det er dog kendetegnende for de åbne fængsler, at der ikke er tremmer for vinduerne, ingen høj ringmur, der er få aflåste døre, og det kræver derfor ikke store anstrengelser at undvige.³

* Title in English: *The smell of freedom: The experience of serving time in an open prison.*

De manglende fysiske sikkerhedsforanstaltninger er interessante set i lyset af, at en af fængslets hovedopgaver igennem historien, uanfægtet af de straffeideologiske strømninger, har været at sikre, at de indsatte ikke undviger (Smith 2009).

Det er kendetegnende for den danske fængselspraksis, at de åbne fængsler har en central plads. Som et af de eneste lande i verden sker fuldbyrdelsen af fængselsstraf som udgangspunkt i et åbent fængsel. Det er hovedsageligt alene, hvis straffens længde overstiger fem år eller andre forhold taler herfor,⁴ at den dømt placeres i et lukket fængsel, jf. Straff fuldbyrdelsesloven § 22.⁵ De fleste ubetingede straffe i Danmark er på seks måneder eller derunder (Kriminalforsorgen 2015), og det er derfor de færreste danske indsatte, der kommer til at opleve at afsone i et lukket fængsel.⁶ Regimets forrang tager udgangspunkt i skånsomhedsprincippet, der fordrer, at et indgreb skal foretages så skånsomt som muligt (Engbo 2005). Den danske praksis står i modsætning til de fleste andre lande, hvor de åbne fængsler primært bruges som led i udslusningen af indsatte, der har afsonet i et lukket fængsel.⁷

I artiklen beskrives og diskuteres særlige karakteristika, der kendetegner det åbne fængsel. For at fremhæve det særlige ved det åbne fængsel perspektiveres det i forhold til det lukkede fængsel, der både forskningsmæssigt og politisk har haft (og stadig har) en dominerende plads i den generelle opfattelse af, hvad der forstås ved et fængsel.⁸ Det teoretiske udgangspunkt er således, at et fænomen bliver til gennem sin modsætning (se fx Bourdieu 1996).

Artiklen behandler to centrale forskelle mellem det lukkede og det åbne fængsel. For det første undersøges betydningen af den manglende ydre grænsedragning i det åbne fængsel. Det undersøges, hvordan det opleves at afsone i et regime uden en fængselsmur (perimetersikring), der afskærmer de indsatte fra omverdenen. Den manglende perimetersikkerhed i det åbne regime står i stor kontrast til det lukkede fængsel, hvor der er en tydelig fysisk barriere imellem fængslet og omverdenen. For det andet undersøges de indsattes oplevelse af at have en tættere kontakt til omverdenen. Indsatte i det lukkede fængsel tilbringer i udgangspunktet alt deres tid i fængslet, og har begrænset mulighed for kontakt med familie og venner. I modsætning hertil medfører afsoning i et åbent fængsel, at de indsatte har bedre mulighed for udgang. De kan efter en periode tage på weekendorlov, og er visse kriterier opfyldt, har de mulighed for at gå frigang, hvor de kan tage kurser eller følge en uddannelse uden for fængslet, jf. Straff fuldbyrdelsesloven § 46, stk. 1, nr. 1.

Den manglende fysiske grænsedragning og kontakten til omverdenen er to elementer ved fængselsstraffen, der falder inden for det den engelske fængselsforsker Ben Crewe (2011) har betegnet som *depth of imprisonment*. Crewe træk-

ker på og videreudvikler det begrebsapparat som først Downes (1988) og senere King og McDermott (1995) udviklede med henblik på at skabe analytiske kategorier, der kunne indfange indsatte oplevelser af fængselsopholdet på tværs af forskellige fængselsregimer. *Depth of imprisonment* defineres af Crewe som den distance eller polaritet, der eksisterer imellem fængslet og verden udenfor (2015:54). *Depth of imprisonment* siger altså noget om det modsætningsforhold og den afstand, der fysisk og i en mere metaforisk betydning, er imellem indsatte og omverdenen i forskellige fængselsregimer. Undersøgelsen af det åbne fængsel giver med afsæt i de to sammenligningspunkter indblik i, hvordan det opleves at afsone i et fængselsregime, hvor de indsatte er »tæt på overfladen«. Det vil sige, hvor den fysiske og metaforiske afstand imellem fængslet og omverdenen ikke er så stor. Da nærværende undersøgelse af det åbne fængsel sker igennem en spejling i det lukkede fængsel, er det alene indsatte, der har erfaringer med begge regimer (og typisk længere domme), der bliver anvendt i analysen.

2. Det åbne fængsels historik og dets nutidige brug

I et historisk perspektiv kan de åbne fængsler betragtes som en relativ ny 'opfindelse' inden for fængselsvæsenet. Det åbne fængsels gennembrud opstod i Europa i 1930'erne og i 1940'erne i USA (Ghosh 1992). Inden da havde der været forskellige fængsler, der havde fællestrek med det, vi i dag betegner som et åbent fængsel. Witzwil fængslet, der fungerede som en arbejdslejr, åbnede i Schweiz i 1891, og betegnes som det første åbne fængsel. Der var flere lukkede afdelinger i Witzwil, hvorfor det i en nutidig forståelse ikke betragtes som et 'rigtigt' åbent fængsel (Jones & Cornes 1977).

Det lovgivningsmæssige grundlag for indførelsen af de åbne fængsler kom i Danmark med Straffeloven af 1933. Med Straffeloven af 1933 begyndte staten at arbejde med en kategorisering af fangerne, og der blev indført forskellige typer af fængselsinstitutioner, hvori frihedsstraffen kunne gennemføres (Balvig m.fl. 1969). Der blev oprettet arbejdsbureauer til de ældre, ufarlige fængselsgængere og ungdomsfængsler, hvor der var fokus på uddannelse til de 15-21-årige (Fransen 2017). De nye afsoningssteder var kendetegnet ved at have ingen eller begrænset ydre sikkerhed og meget lav bemanning (Christiansen 2015:175).

Erfaringerne med de nye afsoningsformer gav ikke anledning til ændringer inden for de almindelige statsfængsler, og det var først med 2. verdenskrig og retsopgøret derefter, at de åbne fængsler blev en realitet (Fransen 2017). Under besættelsen steg fangetallet fra 2000 til 6000, hvilket resulterede i en mangel på fængselspladser i det traditionelle fængselssystem (Balvig m.fl. 1969:46). Manglen på fængselspladser betød, at Kriminalforsorgen måtte overtage flere bygnin-

ger og bruge disse som midlertidige fængsler. Det var kendetegnende for disse bygninger, at de var bygget til andre formål, og at afsoningen foregik under langt friere rammer end i de traditionelle statsfængsler. Efter krigen blev uligevægten i fængselssystemet yderligere forværret med retsopgøret og interneringen af lands-svigerne. Ca. 40.000 blev arresteret og mere end 13.000 blev dømt (Christiansen & Hyllested 2011). Interneringen betød, at en stor gruppe mennesker, der ikke tidligere var straffet og som ikke blev opfattet som kriminelle i traditionel for-stand, skulle fængsles.

Denne situation betød sammen med de nye straffeideologiske strømninger, der prægede perioden,⁹ at de åbne fængsler, der startede ud som løsningen på et midlertidigt problem, blev gjort til en permanent løsning.

Der er i dag otte åbne fængsler i Danmark og kapaciteten var i 2015 på 1.204 afsoningspladser (Kriminalforsorgen 2015). Kriminalforsorgens samlede pladskapacitet var i 2015 på 3.777, hvorved andelen af åbne fængselspladser udgør lidt under en tredjedel af den samlede kapacitet.

Både antallet af åbne fængselspladser og det gennemsnitlige belæg har været faldende igennem en 10-årig periode. I 2006 var der 1.520 åbne fængselspladser, et antal der i 2015 var faldet til 1.204. Et endnu større fald gør sig gældende for det gennemsnitlige belæg, som faldt fra 1.444 i 2006 til 1.079 i 2015. Faldet i kapaciteten og belægget kan bl.a. forklares ved brugen af samfundstjeneste og fodlænke som alternativ til fængselstraf, er øget i perioden. Ligesom der er sket et fald i antal og belæg, er også andelen af åbne fængselspladser faldet. Andelen af åbne fængselspladser udgjorde i 2006 37 pct. og var i 2015 faldet til 32 pct.¹⁰ Dette er bl.a. et resultat af, at der er sket en konvertering af åbne pladser til lukkede pladser (Direktoratet for Kriminalforsorgen, Justitsministeriet & Finansministeriet 2011).

Som tidligere påpeget af Linda Kjær Minke (2012) er tendensen i de åbne fængsler, at der laves fleksible pladser. Hvormed forstås at pladserne både kan bruges som 'halvåbne' eller 'halvlukkede' eller som åbne og lukkede fængselspladser. Denne fleksibilitet betyder, at de perimetriske sikkerhedsforanstaltninger og tv-overvågning mm. også i dag er blevet en del af hverdagen i flere af de åbne fængsler,¹¹ og idéen om at et åbent fængsel er kendetegnet ved fraværet af ydre sikkerhedsforanstaltninger er derfor udfordret i disse år.

3. Det åbne fængsels plads i sociologien

Til trods for det åbne fængsels fremtrædende plads i den danske straffepraktis, har den sociologiske viden om det liv, der udfolder sig her været sparsom. Det har været kendetegnende for den sociologiske interesse i fængslet og det liv, der

leves heri, at der har været fokus på fællestræk på tværs af fængselsregimer (Liebling 2004:53; Crewe, Liebling & Hulley 2014:388), og interessen har i både USA og Europa været særligt koncentreret om de restriktive og lukkede fængselsregimer (Crewe 2007:144). Dette kan blandt andet forklares med at fængselsforskningens grundlæggere tager afsæt i de lukkede fængselsregimer (Sykes 1958; Clemmer 1940/1958). I nyere tid er der i en nordisk og europæisk kontekst opstået en opmærksomhed på, at et fængsel ikke bare er et fængsel.

Det har betydet et større kvalitativt fokus på forskellene mellem de forskellige typer af fængselsregimer (se fx Crewe 2011; Crewe, Liebling & Hulley 2014; Crewe 2015; Ugelvik & Dullum 2012; Shammas 2014; Neumann 2012). Det fornyede fokus er blandt andet foranlediget af den New Zealandske kriminolog John Pratt, der med sine to artikler i 2008 satte det skandinaviske fængselssystem på dagsordenen. Pratt betegner det nordiske fængselsvæsen som *exceptionelt*, hvilket han begrundet med det lave fangetal og betingelserne de indsatte afsoner under (Pratt 2008:119).¹² Pratt har efterfølgende været genstand for kritik fra flere sider (fx Minogue 2009; Nielsen 2012; Ugelvik 2013), men hans perspektiv som udefrakommende forsker har bidraget til en diskussion af de nordiske fængselsregimer, hvorunder de åbne fængsler indtager en central placering.¹³

Der er flere nyere studier, der beskæftiger sig med det åbne fængsel, og der er i disse studier forskellige begrundelser for valget af det åbne fængsel som genstandsfelt. I en dansk sammenhæng har antropologen Malene Molding Nielsen (2010) undersøgt relationen mellem indsatte og ansatte i et åbent fængsel. Valget af det åbne fængsel som kontekst for undersøgelsen er metodisk begrundet med, at det i modsætning til de mere lukkede fængselsregimer er muligt for forskeren at bevæge sig frit omkring (2010:29).¹⁴

Det åbne fængsel har også været genstand for forskningsmæssig interesse på grund af regimets særlige karakter.¹⁵ Victor Lund Shammas (2014) og Cecilie Basberg Neumann (2012) har i en norsk kontekst undersøgt de åbne fængsler som afsoningsregime, og peger begge på, at 'friheden' i det åbne fængsel kan være svært at håndtere.¹⁶ Shammas har gennemført etnografisk feltarbejde i Bastøy Fængslet, der er et norsk fængsel beliggende på en ø.¹⁷ Med afsæt i Sykes' 'Pains of imprisonment' har Shammas udviklet et begrebsapparat til at forstå det han betegner som 'pains of freedom'. Ifølge Shammas (2014) er det kendetegnende for indsatte i det åbne fængsel, at de oplever 1) confusion 2) anxiety & boundlessness 3) ambiguity 4) relative deprivation og 5) individual responsibility. Shammas' begrebsapparat adresserer den kognitive forvirring, der kan følge med en afsoning i et fængselsregime med en stor grad af frihed. Ligeledes er begreberne med

til at fastholde opmærksomheden på, at selv de allermest humane og exceptionelle former for indespærring er gennemsyret af straffemæssige elementer.

Neumann (2012), der har arbejdet som norsk fængselsbetjent i først et lukket og senere et åbent fængsel, beretter om sin overraskelse over at opleve, at indsatte i det åbne fængsel beklager sig over fraværet af synlige tegn på indespærringen (2012:147). I et resocialiseringsperspektiv er det netop det åbne fængsels opgave at efterligne mere normale former for socialt liv, men som det fremgår af Neumanns studie, er det ikke uden problemer at afsone i et regime, hvor de fængselsmæssige træk er mindre synlige. Neumanns studie er med til at tydeliggøre, at selvom det åbne fængsel skaber mulighed for at leve mere normale former for socialt liv, kan regimet ikke ændre ved det forhold, at de indsatte er frihedsberøvede.

Det fornyede fokus på de nordiske fængselsregimer, herunder det åbne fængsel, har vist, at selvom det åbne fængsel synes mere humant end det lukkede regime, er det forfælt og letkøbt at konkludere, at dette regime ikke også er forbundet med frustration og oplevelsen af afsavn blandt de indsatte. Et fængselsophold vil uundgåeligt være forbundet med frustration og smerte og transformationen af straffen under lempeligere forhold vil ikke kunne forhindre dette (Cohen & Taylor 1972; Goffman 1967; Crewe 2011:524). Denne artikel falder inden for den fornyede interesse i de mindre restriktive regimer og har til formål at tilføje ny viden til det forskningsfelt, der har at gøre med forskellige regimers forskellige karakter.

4. Valg af fængsel og metode

I undersøgelsen af det åbne fængsel, er den åbne afdeling på Søbysøgaard Fængsel udvalgt som case. Casevalget er et resultat af, at jeg samtidigt med undersøgelsen af det åbne fængsel skulle gennemføre et aktionsforskningsprojekt i et fængsel, og her blev Søbysøgaard Fængsel udvalgt med henblik på at skabe de mest fordelagtige betingelser for gennemførelsen af projektet (Se Abrahamsen 2017).

Det er ikke muligt at tale om et typisk dansk fængsel, da de varierer i størrelse, karakteren af belægget, samt tilbud og udbud af beskæftigelse, undervisning og behandlingsprogrammer.

Variationen betyder, at det er vigtigt at beskrive de lokale forhold i det specifikke fængsel. Søbysøgaard Fængsel¹⁸ er beliggende midt på Fyn og huser mandlige indsatte. Fængslet er opdelt i en åben og en lukket afdeling og har en samlet kapacitet på 176 pladser, hvoraf de 134 pladser er i den åbne afdeling. Den åbne afdeling har fungeret som åbent fængsel siden 1973, mens den lukkede afdeling

blev etableret i 2015. Den åbne afdeling tilbyder dagbehandling for misbrugere, og de åbne fængselsafdelinger omfatter flere stoffrie afdelinger. I perioden for mit feltarbejde var der et pilotprojekt med en uddannelsesafdeling, der havde til formål at forbedre de indsatte uddannelsesmuligheder under afsoningen. Der er ikke, som det er tilfældet i mange andre åbne fængsler, halvåbne pladser i fængslet.¹⁹ Den gennemsnitlige afsoningstid på Søbysøgaard var på tidspunktet for feltarbejdet på 3 måneder, hvilket spænder over indsatte, som afsoner domme på en uge og indsatte, der afsoner årelange domme herunder såkaldte langtidsindsatte, der som led i en gradvis udslusning placeres i åbent fængsel i den sidste del af straffen.

Artiklens empiriske grundlag baserer sig på et seks måneders etnografisk feltarbejde foretaget i perioden fra august 2015 til februar 2016. I den sidste fase af feltarbejdet blev der foretaget interviews med 15 indsatte og fire fængselsbetjente. Feltarbejdet havde et dobbelt formål: For det første skulle jeg gennemføre et aktionsforskningsprojekt, der havde til formål at knytte fængslet tættere til omverdenen (Abrahamsen 2017). For det andet ønskede jeg at komme tættere på det liv, der leves i et åbent fængsel. Det er ofte en bureaukratisk og langvarig proces at få adgang til at lave feltarbejde i et fængsel, da adgangen både skal gives fra centralt hold og fra den enkelte fængselsdirektør (Jewkes & Wright 2016). I mit tilfælde fik jeg, på grund af interessen for aktionsforskningsprojektet, relativt ubesværet adgang fra Direktoratet for Kriminalforsorgen og fra fængselsdirektøren på Søbysøgaard.

Efter den første godkendelsesproces er det næste afgørende skridt, at der opnås accept fra de personer, der er en del af det felt, der udforskes (Adler & Adler 1994:379). Min deltagelse i aktionsforskningsprojektet betød, at jeg havde en rolle at udfylde i fængslet, og jeg oplevede fra starten, at der blandt de indsatte, som deltog i aktionsforskningsprojektet, var en accept af min tilstedeværelse. Den store udskiftning, der kendetegner det åbne fængsel, betød dog, at jeg løbende måtte præsentere mig for nye indsatte, og igennem hele perioden brugte jeg tid på at opnå en accept af min tilstedeværelse i fængslet. Som påpeget af Sloan & Wright (2015) opstår der let uklarhed over forskerens rolle og formål med at være i fængslet. Mit dobbelte formål bidrog uden tvivl til, at forvirringen omkring min rolle blev om muligt endnu større. Jeg oplevede gentagne gange, at indsatte kaldte mig psykolog, socialrådgiver eller *»hende damen, der skal motivere os«*. Selvom jeg altid afviste dette, og prøvede at gøre mit formål klart, var det en overbevisning, jeg blev ved med at møde.

Bortset fra et par uger, hvor jeg fulgte rundt med en fængselsbetjent, og hvor jeg var i fængslet både dag og aften, brugte jeg min tid sammen med de indsatte i

deres fritid. Jeg var i fængslet 3-4 dage om ugen og opholdt mig der i tidsrummet fra kl. 15, hvor de indsatte fik fri fra skole eller arbejde til kl. 21.15, hvor de blev låst inde i deres celler. Der var stor forskel på, hvordan jeg blev modtaget på de forskellige afdelinger. På én afdeling blev jeg altid budt på kaffe og aftensmad, mens jeg på andre afdelinger oplevede at sidde meget alene og være overladt til mig selv.

Modtagelsen vidner om, at der på tværs af afdelingerne var stor forskel på, hvor meget af det sociale liv, der foregik uden for cellerne og at der blandt de indsatte ikke var enighed om, hvor meget man skulle omgås personer, der blev betragtet som en del af systemet. Modtagelsen er således et eksempel på den store forskel, der kan være imellem afdelingerne i det samme fængsel

Fængslets ledelse krævede, at jeg blev udstyret med en telefon, der fungerede som overfaldsalarm, og at jeg bar nøgler, hvilket de begrundede med et sikkerheds- og ressourcehensyn.

Jeg var i udgangspunktet ikke særlig glad for at bære nøgler og en synlig alarm, da det giver indtrykket af at være en del af medarbejderstaben i fængslet (se fx King 2000; Minke 2012). Jeg havde derfor altid min telefon under trøjen og i modsætning til fængselsbetjentene, der havde nøglerne hængende frit ved bæltet, var mine nøgler gemt væk i lommen. Jeg erfarede hurtigt, at de fleste døre i et åbent fængsel er ulåste, og jeg havde ofte kun brug for mine nøgler, når jeg skulle på toilettet.

Jeg havde inden mit feltarbejde ikke opholdt mig i et fængsel i længere tid af gangen, hvorfor jeg valgte at placere interviewene i slutningen af feltarbejdet. Fremgangsmåden betød, at jeg havde mulighed for at få en dybere forståelse for fængselslivet og tid til at opbygge en tillidsrelation til de indsatte, hvilket gav en rolig og afslappet interviewsituation (Mathiesen 1971:12; Pedersen 2012; Knap 2005). Ligeså gav det mulighed for at bringe oplevelser fra feltarbejdet i spil i interviewsituationen. Mine informanter var i overvejende grad blevet udvalgt på baggrund af deres deltagelse i aktionsforskningsprojektet, hvorfor de ikke kan ses som repræsentative for den samlede gruppe af indsatte i det åbne fængsel. Der er blandt informanterne en overvægt af langtidsafsonere, og perspektivet fra de mange korttidsafsonere, der udgør en stor andel i det åbne fængsel, indgår derfor ikke i analysen. Desuden gør det sig gældende, at der blandt informanterne både er førstegangsafsonere og gengangere, samt indsatte med mulighed for frigang og orlov og indsatte, der ikke opfylder betingelserne for dette. Jeg mødte enkelte indsatte, som ikke ønskede at deltage i et interview. Det var kendetegnende for denne gruppe af indsatte, at de var korttidsafsonere, og at vi inden forespørgslen havde haft begrænset kontakt. Interviewene foregik enten i de indsattes celler el-

ler i fængslets bibliotek. Interviewene blev optaget på diktafon og transskriberet af undertegnede. For at sikre de indsatte anonymitet har de fået nye navne. I analysefasen er der foretaget en meningskondensering af interviewmaterialet.

5. Analyse

Analysen falder i tre dele. For at fremhæve de særlige karakteristika, der knytter sig til det åbne fængsel, indledes analysen med beskrivelser af at komme fra et lukket til et åbent regime. Anden del handler om den manglende mur i det åbne fængsel, og tredje del behandler de indsatte fortællinger om at forbinde livet i og uden for fængslet.

6. Regimeskift: At ankomme til et åbent fængsel

Selvom det danske skånsomhedsprincip betyder at langt de fleste fængselsdomme afsones i et åbent fængsel, er det kendetegnende for Danmark, at antallet af varetægtsarrestanter er højt og det omfattede i 2015 cirka en tredjedel af det samlede belæg (Kriminalforsorgens 2015). For mange indsatte vil ankomsten til det åbne fængsel derfor være en overgang fra et lukket til et åbent regime.

For gruppen af indsatte, der ankommer fra arresten til det åbne fængsel, er overgangen et resultat af, at der er afsagt dom i deres straffesag, og at der på denne måde er afklaring omkring deres dom.

Der findes ikke én form for tilpasning til fængselslivet (Crewe 2007:133), men der er en ensartethed i de indsatte fortællinger om at komme til det åbne fængsel. Fortællinger om transitionen fra det lukkede til det åbne fængselsregime er fortællinger om de umiddelbare og mest karakteristiske forskelle mellem disse to regimer, og det er fortællinger om den tilpasningsperiode, der præger den første tid. De indsatte bruger ordene *omvæltning*, *overvældet*, *fantastisk*, *befrielse* og *kulturchok* i deres fortællinger om ankomsten til Søbysøgaard. Ankomsten er generelt forbundet med en frihedsfølelse, som de indsatte umiddelbart sætter stor pris på, men som de også skal lære at håndtere. Det er kendetegnende for den første tid i det åbne fængsel, at den er præget af en overgangsperiode, hvor den tidligere institutionskultur skal erstattes af en ny. Kim, der er førstegangsafsøner, fortæller om at ankomme til det åbne fængsel følgende: »*Det var fantastisk... Det gode ved det var, at der ikke var hegn over hovedet. Man kunne gå ud og trække frisk luft... Det virker helt forkert, at man tør gå udenfor.*«

Ifølge Neumann (2012) er det kun de nyankomne i det lukkede fængsel, der tager i dørhåndtaget, når de møder en lukket dør. Den rutinerede indsatte vil aldrig tage i døren, da det er dybt indlejret i deres kroppe, at deres færden rundt i fængslet bestemmes af fængselsbetjentene. Neumann forklarer dette med, at de

indsatte bliver institutionaliseret, og at frihedstabet påtvinger sig den indsatte subjektivitet (2012:146). Ved ankomsten til det åbne fængsel genfindes samme tendens, blot med omvendt fortegn. Her skal de nyankomne lære, at den lukkede dør ikke nødvendigvis er låst, og at de ikke er afhængige af vagterne i deres færden rundt i fængslet. Lars, der havde brugt en del år i det lukkede fængsel, fortæller følgende om at komme til det åbne fængsel: *»Og i starten så var jeg ovre på afdeling A, og så nogen gange, hvor døren var åben, så gik jeg ud og kiggede, ej, så gik jeg ind igen... Jeg gik ikke ud af en lukket dør i hvert fald den første uges tid – fjorten dage. Så det var så indgroet, at den var selvfølgelig låst... Og da jeg så endelige tænkte 'okay, jeg kan nok godt gå udenfor', så kom jeg ud og så er der ligesom fliser og de steder, hvor der ikke var fliser, hvor der var grus, der tænkte jeg 'ah, hvis jeg nu går derud, det må jeg sgu nok ikke', så jeg gik kun på fliser på vejen. Så jeg gik ikke rigtig nogen steder hen«.*

Overgangen fra det lukkede til det åbne fængselsregime er en overgang til en ny institutionskultur, der er præget af en større grad af kropslig frihed. Det kræver tid før denne nye institutionskultur sætter sig i kroppen, og den første tid i det åbne fængsel er derfor præget af det, som Shammass (2014) har betegnet »mental passivitet«. En tilstand som er kendetegnende for indsatte, der skal tilpasse sig et nyt regime, hvor handlefriheden er blevet større, men hvor systemets regler ikke umiddelbart er til at gennemskue.

Det er ikke kun den kropslige frihed, de indsatte skal lære at håndtere ved ankomsten. Der ligger for flere en tilpasning til den nye gruppe af indsatte og kulturen, der eksisterer på stedet. Rune har afsonet en del år i et lukket regime, hvorfor han har været vant til at færdes i et miljø med et højt konfliktniveau.²⁰ Som han forklarer: *»Man er jo oppe at køre, når man har siddet på den måde i et lukket system, for det er potentielt risiko hele tiden for en eller anden konflikt. For der er hele tiden et eller andet der ligger og ulmer... Det tager lidt tid at falde ned.«*

Samtidig med at ankomsten til det åbne fængsel er præget af en form for frihedsfølelse, er der også indsatte, som forbinder ankomsten med det, der kan betegnes som *tvungen socialitet*. Indsatte i det åbne fængsel tilbringer flere timer uden for deres celle, og de kan derfor ikke undgå at tilbringe langt mere tid sammen med de andre indsatte. For Jonas var det forbundet med megen stress at komme til Søbysøgaard, hvilket han forklarer med den store kontrast til arresten, hvor han havde opholdt sig inden. Han fortæller følgende: *»Jeg havde været vant til at se på otte mennesker af gangen. Været låst ude af cellen en-to timer i døgnnet. Så er det lige pludselig mærkeligt, når de kommer og låser ens pind op der klokken otte om morgenen, hvor man bare sidder og kigger. Den første uge forlod jeg næsten ikke cellen«.* Adspurgt til hvorfor, uddyber han: *»Jeg har ikke været*

vant til så mange mennesker. At man kunne gå frit. Det var meget stressende oven i hovedet på mig.»

En episode under mit feltarbejde illustrerer, hvor stressende denne tvungne socialitet opleves. En aften kom jeg ind på uddannelsesafdelingen, og mødte en nyankommen indsat, der gik hvileløst omkring. Jeg spurgte ham om han var okay, hvortil han svarede, at han havde det fint, men at han efter en hel dag ude blandt andre indsatte trængte til at blive låst inde. Han kom fra et lukket fængsel, hvor de indsatte blev låst inde tidligere på aftenen, og han stressede nu over, at der skulle gå længere tid, før han kunne få låst sin dør. Vi talte lidt sammen, og det var ikke mit indtryk, at han var bange for nogen af de andre indsatte på den velfungerende uddannelsesafdeling, han kunne bare ikke overskue at være i deres selskab så mange timer af gangen. For den indsatte var det ikke en mulighed at gå ind på sin celle og lukke sin dør, for det var først, når fængselsbetjentene havde låst ham inde, at han kunne slappe helt af.

Den tvungne socialitet som en negativ følge af at komme til det åbne regime, bliver kun adresseret direkte i interviewet af to af de indsatte, men der er blandt flere enighed om, at de timer hvor de er låst inde i cellen, er de timer, hvor de oplever mest frihed. En indsat kalder det *»dagens højdepunkt«*, mens en anden taler om det som *»en befrielse at være låst inde«*. Det kan synes paradoksalt, at det er i de timer, hvor de indsatte har mindst handlerum, at de oplever mest frihed, men dette hænger sammen med, at det kun er i de timer, hvor de er låst inde, at de er helt fri fra de andre indsatte i fængselssamfundet. Når fængselsbetjentene har låst døren, kan der ikke komme nogen og banke på, og det er derfor det eneste tidspunkt på døgnet, hvor de indsatte ikke er tvunget til at være sammen med andre medindsatte. Set i forhold til de indsattes begejstrede beskrivelser af overgangen til det åbne regime, er oplevelsen af frihed i cellen et eksempel på, at frihed, jævnfør Thomas Hobbes, ikke alene handler om friheden *til* noget, men også handler om friheden *fra* noget.

I overgangen fra det lukkede til det åbne regime får de indsatte en større grad af frihed *til* at træffe egne valg og bevæge sig frit omkring på fængslets grund, men samtidig oplever flere indsatte den største grad af frihed, når de er låst inde på cellen. Dette modsætningsforhold vidner om, at selvom overgangen fra et lukket til et åbent regime er forbundet med en følelse af frihed, så viser behovet for at blive låst inde, at de indsatte er afhængige af helt fysisk at kunne gøre sig fri fra fængselssamfundet.

7. Den manglende mur

En synlig forskel mellem det åbne og det lukkede fængsel er den ydre grænse-dragning imellem fængslet og omverdenen. Det lukkede fængsel er typisk omkranset af en ringmur eller et flere meter højt hegn, og der er ofte pigtråd, lys og tv-overvågning, der tydeligt viser, at her er et særligt sted, hvor det er svært at krydse grænsen imellem inde og ude. Det åbne fængsel har ikke den samme tydelige fysiske grænse, der adskiller inde fra ude, og indsatte kan uden fysisk besvær forlade fængslet. Eksempelvis er grænsedragningen imellem fængslet og omverdenen på Søbysøgaard markeret med to vejboomme. Flere fængselsforskere (fx McCorkle & Korn 1954; Ugelvik 2014) har peget på, hvordan fraværet af flugtruter er et særligt kendetegn ved det lukkede fængsel og centralt i forhold til at forstå de indsatte og det liv, der her udfolder sig. Ifølge Ugelvik (2014) er det kendetegnende for størstedelen af de indsatte i de lukkede fængsler, at de befinder sig et sted, de ikke har lyst til at være, og at de ville forlade fængslet, hvis de havde muligheden, og det ikke havde nogen konsekvenser. Ligesom Ugelvik taler om fraværet af flugtruter som afgørende for at forstå det lukkede fængselsregime, må den manglende mur og muligheden for ubesværet at kunne undvige betragtes som en afgørende dimension i forståelsen af det åbne fængsel.

Den manglende ydre grænsedragning bidrager til en følelse af frihed, der som tidligere beskrevet er forbundet med overgangen til det åbne fængsel. Claus har været en del år i lukket fængsel og han fortæller om den manglende mur følgende: *»Til at starte med, der er det mega fedt. Det er den der overgang fra lukket til åbent, det giver lige pludselig noget frihed, eller oplevelsen af det i hvert fald, men efter et stykke tid, så forholder man sig ikke til det. Man ved udmærket godt, at man er i fængsel, og man kender godt rammerne for matriklen: hertil og ikke længere, og man kender også godt konsekvenserne ved at overskride de her rammer. Så det lægger jeg sgu ikke mærke til, jeg skal være her om der er en mur eller ej.«* Samtidig med at den manglende mur bidrager til at skabe følelsen af frihed, så følger der med dens fravær et krav om, at den indsatte kan håndtere denne frihedsfølelse. Claus taler ikke om en indre grænsedragning, men for flere af de indsatte gør det sig gældende, at de for at fastholde grænsen mellem inde og ude opsætter en indre usynlig mur, hvilket bl.a. Patrick giver udtryk for: *»På den side, der har jeg det bare sådan, der er en mur, men du kan bare ikke se den«*. Den indre usynlige mur bliver i denne sammenhæng en måde, hvorpå de indsatte kan fastholde deres opmærksom på, at de er indsatte, der er i gang med at afsone en fængselsdom.

Der er få indsatte, der undviger fra de åbne fængsler,²¹ og tallet har været nedadgående de sidste par år. Dette vidner om, at de fleste indsatte lykkedes med

denne grænsedragning, men det er ikke ensbetydende med, at den manglende mur ikke kan være en udfordring under afsoningen. Mads, der er fængslet på grund af salg af stoffer og har selv et misbrugsproblem, fortæller om den manglende mur: »... *kontrastmæssigt passer det bare ikke ind i det at sidde i fængsel. Og det lyder underligt, men jeg ville have det meget lettere ved, at der var en mur, fordi så ville jeg være klar over det hver gang jeg kiggede ud af et vindue eller jeg var i et område, hvor muren var... Så ville man kigge på den 'nå, ja, men jeg sidder i fængsel'.* Her er det som om, at du forsvinder lidt væk i det der med, at du ikke er i fængsel og så 'nå, nej, jeg er i fængsel'«.

Fortællinger om den manglende mur er fortællinger om at opholde sig i et regime, hvor afstanden til det omkringliggende samfund, kan opleves som relativ lille. Den manglende mur betyder, at omverdenen er synlig for de indsatte, og det kan jævnfør Crewe (2015) give oplevelsen af at være »tæt på overfladen«. Ifølge Turner (2016:28) er forholdet imellem fængslet og omverdenen traditionelt blevet opfattet som et binært forhold, men flere studier peger på, at denne adskillelse mellem livet i og uden for fængslet ikke altid er så tydelig (se fx Baer & Ravneberg 2008; Abrahamsen 2017). Det omkringliggende samfunds synlighed synes at bidrage til at sløre grænsen imellem fængslet og omverdenen, og som det ses i tilfældet med Mads kan denne utydelighed være svær at håndtere.

De indsatte er generelt glade for at afsone i et fængsel uden en høj fængselsmur og som en indsat fortæller, så giver det en form for »normalitet i hverdagen«. Sammen med denne normalitet følger dog en ansvarliggørelse af de indsatte, for når der ikke er nogen fysisk afskærmning mod omverdenen, kan de altid gå deres vej. De skal derfor selv vælge ikke at gøre det. Den manglende mur vidner om et regime med en lille grad af ydre fysiske kontrol, og det sætter de indsatte i en situation, hvor de er tvunget til at udvise en høj grad af indre kontrol. Der er ikke nogen af de indsatte, der for alvor ønsker sig tilbage til deres tid i det lukkede fængsel, men deres oplevelser med den manglende mur viser, at selvom fængslets fysiske rammer kan fjerne den umiddelbare oplevelse af at være i fængsel, kan disse rammer aldrig gøre op med, at de er frihedsberøvet.

8. At blive en del af verdenen udenfor

En afgørende forskel mellem det lukkede og det åbne fængsel, har at gøre med mulighederne for at tage del i livet uden for fængslet. At opholde sig i et lukket fængsel, er ensbetydende med at være i en segregeret virkelighed, hvor den sociale integration i verden udenfor er yderst begrænset (Western m.fl. 2015). Kontakt med omverdenen afgrænser sig til korte besøg, aflyttede telefonsamtaler fra én af fængslets fællestelefoner og udgang til særlige begivenheder, hvis institutionen

tillader det.²² Den manglende kontakt og den sociale isolering, kan betragtes som en form for social vold (Smith & Jakobsen 2017:101), og den bidrager til en særlig kultur i fængslet (se fx Clemmer 1940/1958; Sykes 1958).

I modsætning hertil betyder en afsoning i et åbent fængsel, at den indsatte har mulighed for tættere kontakt til omverdenen. De indsatte kan få længere besøg, de har egen telefon på cellen, og hvis visse betingelser er opfyldt, kan de gå fri-gang og orlov. Den sociale integration med omverdenen er gavnlig for de indsat-tes trivsel (Liebling 2004:325) og betydningen rækker ud over selve afsoningen, da kontakten kan bidrage til et lavere tilbagefald til kriminalitet efter endt afso-ning (Graunbøl & Hornnes 2009; Comfort 2008; McGarrell & Hipple 2007; Me-ars m.fl. 2012).

Til trods for de dokumenterede positive virkninger af en tættere kontakt med verden uden for fængslet, er denne kontakt ikke uden problemer, da den kræver af de indsatte, at de er i stand til at forbinde to verdener, der i deres karakter er vidt forskellige.

I det åbne fængsel har indsatte mulighed for at købe en mobiltelefon, der er fastmonteret i cellen. Mustafa har siddet en del år i lukket fængsel, og hans begej-string ved at komme fra et lukket til et åbent fængsel var især resultat af, at han med mobiltelefonen fik mulighed for uforstyrret og på lovlig vis at have daglig kontakt med familien udenfor. Spurgt til hvordan det var at komme til Søbysø-gaard, fortæller han som det første om, hvordan han følte sig som et lille barn ved ankomsten, fordi *»der er telefon på pinden ... jeg kunne ringe til hende [konen] med det samme. Jeg kunne snakke med dem [kone og børn] hele dagen uden at blive taget«*.

Det er dog langt fra alle indsatte, der er interesseret i at forbinde sig til omver-den under deres afsoning, og for denne gruppe kan telefonen gøre det svært at undslippe sig virkeligheden udenfor. Flere oplever det som en befrielse at være i arresten, hvor det ikke er muligt at have telefon. Dette hænger sammen med, at fraværet af telefonen betyder, at det i langt højere grad er muligt at sætte parentes om den virkelighed, der foregår uden for fængslet. For at afskærme sig fra om-verdenen kan indsatte i perioder vælge ikke at tage deres telefon, men som en indsat fortæller: *»Det er lidt ligesom med stoffer, du kan godt lade være i noget tid, men så begynder du også at få lyst til at snakke med nogen igen, det er klart. Men hvis du ikke har muligheden, så er det lettere for mig at indfinde mig med det.«*

Selvom mobiltelefonen bryder med den sociale isolation, som flere indsatte forsøger at fastholde under deres afsoning, mødte jeg ikke indsatte, der ikke købte en mobiltelefon. Der var dog flere der afstod fra deres weekendorlov, fordi det

var for svært at forbinde de to verdener. Mike, der har brugt en stor del af sit voksenliv i fængsel, havde ikke været på orlov i over et år, fordi han fandt det stressende at have sine ting to forskellige steder. Hans fravalg af omverdenen kan forklares med hans ADHD-diagnose, men det kan også være et forsøg på at sætte parentes om verdenen uden for fængslet, og sikre en grad af stabilitet i hans sociale omgivelser og på den måde fastholde en form for ontologisk sikkerhed (Giddens 1994:82-83).

Det er de færreste indsatte, der vælger weekendorloven fra, men ikke desto mindre er der mange ambivalente følelser forbundet med at skifte mellem to så forskellige verdener. Førstegangsafrøneren Kim fortæller om at komme tilbage søndag efter endt orlov: *»Det er ikke så spændende, men jeg har ligesom accepteret det... Især søndag morgen, når jeg vågner, så vil jeg faktisk gerne tilbage igen, fordi det kan være mærkeligt at være ude på den anden side og komme hjem og være derhjemme. I starten er det fint nok, men så på et tidspunkt vil man gerne låses inde. Det er en eller anden form for hule, man kan gemme sig i. Lidt tryghed at komme tilbage og man sidder blandt andre kriminelle, og man føler sig lidt hjemme«*. Ambivalensen er stærk, for som han fortsætter: *»Men lige så snart man kommer tilbage i sin seng, så vil man gerne ud igen«*.

Fængslet kan forstås som en institution, der skaber et 'os' og et 'dem', og selvom de indsatte på orlov krydser den fysiske grænse imellem fængslet og omverdenen, er det ikke muligt for dem ubesværet at undslippe disse kategorier. Ifølge Turner (2016:174) er det kendetegnende for indsatte, der løslades fra fængslet, at de har oplevelsen af ikke at høre til det sted, de tidligere kaldte hjem, og hjemkomsten er derfor langt fra, hvad de drømte om. I tilfældet med Kim fremgår det, hvordan han taler om flere hjem, og selvom han længes efter det hjem, hvor hans kæreste og børn er, så får han her et behov for at komme tilbage til fængslet og blive låst inde. Kims fortælling er et eksempel på, at de indsatte ikke kan fralægge sig deres rolle som indsat, når de forlader fængslet, og det er altså ikke nok at krydse fængselsgrænsen for at blive en del af det 'dem', der findes uden for fængslet. At identiteten som »indsat« følger med uden for fængslet, er ikke særegen for indsatte i det åbne fængsel, men idet de indsatte her får en tættere kontakt med omverdenen, vil de i større grad end i det lukkede fængsel blive konfronteret med, at de både er en del af 'os' og 'dem'.

Søbysøgaard havde på tidspunktet for mit feltarbejde en særlig uddannelsesafdeling, og der var flere af de indsatte, der havde søgt om plads i fængslet alene på grund af denne afdeling. Der var således en gruppe af indsatte, der brugte det meste af deres dag på en uddannelsesinstitution uden for fængslet. Omkring denne daglige vekslen mellem to verdener fortæller Claus: *»Jeg ved godt, der er*

mange, der beskriver det som sådan lidt frihed, at få lov til at gå frigang ..., men det ser jeg stadig ikke som frihed, for du skal tilbage til fængselslivet hver evig eneste dag. Og det er skemalagt rejseplan ..., så for mig kan det godt være en smule forstyrrende. At man er nødt til at omstille sig fra at være indsat til at være ude i samfundet og skal agere sammen med helt almindelige mennesker». Selvom Claus krydser den fysiske grænse imellem fængslet og omverdenen, er han ikke fri fra fængslet og rollen som indsat. Den daglige gang uden for fængslet skal ikke forveksles med frihed, da de indsatte stadig er underlagt fængslets regler. Fængselspersonalet kan komme på uanmeldt besøg, og de indsatte er forpligtet til at følge den rejseplan, der er blevet lagt for dem. Særligt denne tidsdimension synes at være forbundet med stor stress. Ligeledes peger Claus på, hvordan en dagligdag uden for fængslet er ensbetydende med, at han skal gebærde sig i to vidt forskellige verdener, hvor han har to meget forskellige roller. Rollen som indsat ligger langt fra rollen som »helt almindeligt menneske«, og de daglige skift betyder, at han skal kunne håndtere at være i en form for hybridtilstand, hvor han skal overskride 'os' og 'dem' dikotomien.

9. Det dufter af frihed

Det åbne fængsel kan betragtes som den forsømte »lillebror«, der har fået meget lidt forskningsmæssig opmærksomhed, hvilket kan hænge sammen med regimets korte historie. Det kan også ses som et resultat af, at det er et regime, der ikke har de samme stereotype fængselstræk, der findes i de lukkede fængselsregimer. En spejling af det åbne i det lukkede fængsel vidner om, at et fængsel ikke er nogen entydig størrelse, og at fængselsregimer kan tage mange former og fungere igennem forskellige teknikker og teknologier (Foucault 2002; Crewe 2011; Crewe, Liebling & Hulley 2014; Crewe 2015). Ligeledes er det, som det fremgår af »pains of imprisonment-litteraturen«, et eksempel på, at forskellige fængselsregimer bidrager til forskellige former for frustration og smerte, der jævnfør Shammas (2014) må betragtes som usammenlignelige.

Overgangen til og oplevelsen af at være i det åbne fængsel, er for mange indsatte forbundet med en oplevelse af frihed, men jævnfør Garland (1997) er det nødvendigt at skelne mellem frihed og agency. De indsatte i det åbne fængsel har mulighed for at bevæge sig frit omkring i fængslet, men de er ikke frie. Selvom den manglende mur bidrager til at sløre grænsen mellem fængslet og omverdenen, og selvom de indsatte har mulighed for at tage del i verdenen uden for fængslet, ændrer det ikke ved den situation, at de stadig er frihedsberøvet.

Ifølge Foucault (2002) er der i det åbne regime i højere grad tale om en psykologisk frem for en fysisk magtudfoldelse. Denne form for skjult og indirekte

magtudøvelse betyder, at det er et regime, der fordrer selvbeherskelse og selvkontrol. Kravet om selvkontrol er ifølge Ben Crewe (2011) et generelt træk ved det nutidige strafferegime, og det gør sig således også gældende for langtidssafsonere i mere lukkede fængselsregimer. Crewe (2009) bruger betegnelsen neopaternalisme om det moderne fængselsregime, og det er kendetegnende herfor, at det forventes af de indsatte, at de er i stand til at tilpasse deres adfærd, således den stemmer overens med fængslets mål. På den måde overgår/ skifter ansvaret for kontrollen over den indsatte fra fængslet til den enkelte indsatte (Crewe 2015). Kravet om selvkontrol er således ikke kun gældende for indsatte i det åbne fængsel, men der kan argumenteres for, at kravet om selvkontrol her bliver om muligt endnu større. I det åbne fængsel betyder regimets krav om selvkontrol helt konkret, at den indsatte krop skal være et sted, hvor den pågældende ikke har lyst til at være, og den indsatte må hver eneste dag bestemme sig for ikke at undvige. Regimet gør på den måde den indsatte til sin egen fangevogter. En rolle som er yderligere besværet af duften af frihed.

De indsatte er bevidste om den selvkontrol, de forventes at udvise i det åbne fængsel, og de synes ikke at stille spørgsmålstejn ved dette krav. Snarere er det tilfældet, at de ser det som et svaghedstegn, hvis ikke andre indsatte er i stand til at leve op til de krav regimet stiller. Som Jeppe udtrykker det: *»Hvis du er for dum til at sidde i det åbne, så er du for dum til meget«*. En forudsætning for at det åbne fængsel, kan afkræve selvkontrol af de indsatte, har at gøre med truslen om at blive overført til et lukket fængsel. Muligheden for regimets magtudfoldelse bygger derfor på, at de indsatte har noget at miste. En logik der bl.a. er formuleret af den amerikanske sanger Bob Dylan, der har forfattet ordene *»When you ain't got nothing, you got nothing to lose«*. De indsatte er klar over, at overtrædelse af reglerne kan resultere i en overførsel til et lukket regime, om hvilket en indsat siger: *»Det er jo nok for stor en gave at smide væk«*.

Kravet om selvkontrol og magtens manglende synlighed har fået Neumann (2012) til at betegne det åbne fængsel som den ultimative form for governmentality. Denne form for styring har til formål gennem forskellige teknikker og strategier at skabe aktive individer, der tager ansvar for deres egen skæbne (Rose 1999; Rose 2000). I den forståelsesramme får de indsatte positive forhold til at være låst inde i cellen en ny dimension, for måske handler dette ikke kun om at kunne undslippe sig de andre indsatte i fængslet? Befrielsen ved at være indespærret bliver måske i lige så høj grad til et spørgsmål om rent fysisk at kunne undslippe sig den selvkontrol, regimet fordrer.

Låst inde i cellen sker der et skift fra den psykologiske til den fysiske magtudfoldelse, og dette skifte betyder at kravet om selvkontrol for en stund sættes på

pause. Låst inde i cellen skal de indsatte ikke håndtere den frihedsfølelse, der kan være forbundet med en afsoning i et åbent fængsel, og de kan på den måde gøre sig fri fra den magtsituation, der udfolder sig uden for cellen.

Sammenstillingen mellem det lukkede og det åbne fængsel er en sammenstilling mellem to regimer, hvor den fysiske og oplevede afstand til omverdenen er vidt forskellige. Overgangen fra det lukkede til det åbne fængsel viser, hvordan det opleves at komme »op fra dybet« og komme tættere på verdenen udenfor. Komparationen har ikke haft til hensigt at fremstille det lukkede regime som et attraktivt sted, i stedet har det været formålet at beskrive erfaringerne med at være del af et regime, hvor magtudfoldelsen ikke umiddelbart fremstår synlig, og hvor kontrasten og afstanden mellem fængslet og det omkringliggende samfund ikke er så stor. Analysen af det åbne fængselsregime er en påmindelse om, at selv i de mest åbne og humane fængsler, må vi have fokus på straffens udfoldelse og de subjektive oplevelser og erfaringer. Magtudfoldelse kan tage mange former og fungere på et utal af måder, og selv i fængselssystemer med en 'blød' fremtoning findes altid en hård kerne (Hammerlin 2015:132).

Litteraturliste

- Abrahamsen, M.H. (2017) *Når omverdenen lukkes inden for i et åbent fængsel – de indsattes perspektiv*. Submitted to Retfærd.
- Adler, P.A. & Adler, P. (1994) »Observation techniques« i Denzin, N.K. & Lincoln, Y.S. (red.). *Handbook of qualitative research*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Baer, L.D. & Ravneberg, B. (2008) »The outside and inside in norwegian and english prisons«. *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography*, 90(2), s. 205-216.
- Balvig, F., Dalå, O., Poulsen-Hansen, S., Rømer, H. og Wolf, P. (1969) *Fængsler og fanger*. Jørgen Paludans forlag, København.
- Bourdieu, P. (1996) *Symbolsk Makt*. Pax Forlag A/S, Oslo.
- Bulck, J.V. & Vandeboosch, H. (2003) »When the viewer goes to prison: learning fact from watching fiction. A qualitative cultivation study«. *Poetics*, 31(2), s. 103-116.
- Christiansen, J.H. (2015) »Magt og Kontrol« i Dahlkild, N. (red). *Huse der har formet os*. Museum Tusculanums forlag, Danmarks Kunsthbibliotek.
- Christiansen, S.B. & Hyllested, R. (2011) *På den forkerte side – de danske landssvigere efter befrielsen*. Aarhus Universitetsforlag.
- Clemmer, D. (1940/1958) *The Prison Community*. Holt, Reinhardt & Winston, New York.
- Cohen, S. & Taylor, L. (1972) *Psychological Survival: The Experience of Long-Term imprisonment*. Middlesex, Penguin Books.
- Comfort, M. (2008) *Doing Time Together: Love and Family in the Shadow of the Prison*. University of Chicago Press.
- Crewe, B. (2007) »The sociology of imprisonment« i Jewkes, Y. (red.). *Handbook on Prisons*. Willian Publishing.

- Crewe, B. (2009) *The Prisoner Society: Power, Adaption and Social Life in an English Prison*. Oxford: OUP, Clarendon.
- Crewe, B. (2011) »Depth, weight, tightness: Revisiting the pains of imprisonment«. *Punishment & Society*, 13(5), s. 509-529.
- Crewe, B. (2015) »Inside the Belly of the Penal Beast: Understanding the Experience of Imprisonment«. *International Journal of Crime, Justice and Social Democracy*, 4(1), s. 50-65.
- Crewe, B, Liebling, A. & Hulley, S. (2014) »Heavy-light, absent-present: rethinking the 'weight' of imprisonment«. *British journal of sociology*, 65(3), s. 387-410.
- Direktoratet for kriminalforsorgen, Justitsministeriet & Finansministeriet (2011) *Analyse af kriminalforsorgens fremtidige kapacitets- og sikkerhedsbehov*.
- Downes, D. (1988) *Contrast in Tolerance*. Oxford: Clarendon Press.
- Engbo, H.J. (2005) *Straffuldbyrdelsesret*. Jurist- og Økonomforbundets Forlag.
- Foucault, M. (2002) *Overvågning og straf*. Det lille forlag.
- Fransen, P. (2017) »The rise of the open prisons and the breakthrough of the principle of normalization from the 1930's until today« i Smith, P.S. & Ugelvik, T. (red.). *Scandinavian Penal History, Culture and Prison Practice: Embraced By the Welfare State?* Palgrave Macmillan.
- Garland, D. (1997) »'Governmentality' and the problem of crime: Foucault, criminology, sociology«. *Theoretical Criminology*, 1(2), s. 173-214.
- Ghosh, S. (1992) *Open prisons and the inmates*. Mittal Publication, New Delhi.
- Giddens, A. (1994) Modernitetens konsekvenser. Hans Reitzels Forlag.
- Goffman, E. (1967) *Anstalt og menneske*. Jørgen Paludans Forlag.
- Graunbøl, H.M. & J. Hornnes (2009): *Sociale bånd der binder – en undersøgelse af betydningen af indsattes sociale kontakt med familie og venner under afsoning*. Speciale ved Sociologisk Institut, Københavns Universitet.
- Hammerlin, Y. (2015) »Et fængsel er et fængsel, men...«. *Psyke & Logos*, 36(1), s. 129-152.
- Holtoug, L. & Sindal, R.E.K. (2014) *Frihed i fangenskab – en antropologisk undersøgelse af de indsattes håndtering af afsoning i et åbent fængsel*. Speciale ved Institut for Antropologi, Københavns Universitet.
- Jewkes, Y. & Wright, S. (2016) »Researching the prison« i Jewkes, Y., Crewe, B. & Bennett, J. (red.). *Handbook on Prisons*, 2.udgave. Routledge.
- Jones, H. & Cornes, P. (1977) *Open prisons*. London: Routledge & Kegan Paul.
- King, R. (2000) »Doing research in prison« i King, R. & Wincup, E. (red.). *Doing research on crime and justice*. Oxford, University Press.
- King, R. & McDermott, K. (1995) *The State of Our Prisons*. Oxford: Oxford University Press.
- Knap, S.I. (2005) *Når virkeligheden er et andet sted*. Speciale ved Institut for Antropologi, Københavns Universitet.
- Kriminalforsorgen (2015) *Statistik 2015*, Kriminalforsorgen Danmark.
- Liebling, A. assisterede af Arnold, H. (2004) *Prisons and their Moral Performance*. Oxford University Press.
- Mathiesen, T. (1971) *Across the boundaries of organizations, an exploratory study of communication patterns in two penal institutions*. Berkeley: The Glendessary Press.
- McCorkle, L.W. & Korn, R. (1954) »Resocialization within Walls«. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 293(1), s. 88-98.

- McGarrell, E., & Hipple, N.K. (2007) »Family Group Conferencing and Re-offending among First-time Juvenile Offenders: The Indianapolis Experiment«. *Justice Quarterly*, 24(2), s. 221-246.
- Mears, D.P., Cochran, J.C., Siennick, S.E. & Bales, W.D. (2012) »Prison Visitation and Recidivism«. *Justice Quarterly*, 29(6), s. 888-918.
- Minke, L.K. (2012) *Fængslets indre liv*. Jurist- og Økonomforbundets Forlag.
- Minke, L.K. & Birkmose, S. (2016) *Evaluering af afdeling H – Statsfængslet på Søbysøgaard*. Justitsministeriets Forskningskontor.
- Minogue, C. (2009) »The Engaged Specific Intellectual: Resisting Unethical Prison Tourism and the Hubris of the Objectifying Modality of the Universal Intellectual«. *Journal of Prisoners on Prisons*, 18(1&2), s. 129-142.
- Neumann, C.B. (2012) »Imprisoning the soul« i Ugelvik, T. & Dullum, J. (red.). *Penal exceptionalism? Nordic prison policy and practice*. Routledge.
- Nielsen, M.M. (2010) *Miraculous Metamorphose: on staff-prisoner relationship in a Danish prison*. Ph.d.-afhandling, Københavns Universitet.
- Nielsen, M.M. (2012) »To be and not to be: Adaption, Ambivalence and Ambiguity in a Danish prison«. *Advances in Applied Sociology*, 2(2), s. 135-142.
- Paterson, A. (1931) »English Prisons«. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 157, s. 164-173.
- Pedersen, M. (2012) »Triangulær validering – Samspillet mellem deltagerobservation og kvalitative interview« i Pedersen, M., Klitmøller, J. & Nielsen, K. (red.). *Deltagerobservation*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Pratt, J. (2008) »Scandinavian Exceptionalism in an Era of Penal Excess: Part I: The Nature and Roots of Scandinavian Exceptionalism«. *The British Journal of Criminology*, 48(2), s. 119-137.
- Pratt, J. & Eriksson, A. (2011) »'Mr. Larsson is walking out again'. The origins and development of Scandinavian prison systems«. *Australian & New Zealand Journal of Criminology*, 44(1), s. 7-23.
- Pratt, J. & Eriksson, A. (2013) *Contrast in punishment. An explanation of Anglophone excess and Nordic exceptionalism*. Routledge.
- Rose, N. (1999) *Powers of Freedom*. Cambridge University Press.
- Rose, N. (2000) »Government & Control«. *The British Journal of Criminology*, 40(2), s. 321-339.
- Shammas, V.L. (2014) »The pains of freedom: Assessing the ambiguity of Scandinavian penal exceptionalism in Norway's Prison Island«. *Punishment & Society*, 16(1), s. 104-123.
- Sloan, J. & Wright, S. (2015) »Going in green: Reflections on the challenges of »Getting in, getting on, and getting out« for doctoral prison research« i Drake, D., Earle, R. & Sloan, J. (red.). *The Palgrave Handbook of Prison Ethnography*. Palgrave Macmillan.
- Smith, P.S. (2009) »Frihedsstraf og indespærring: hensyn, formål og principper i et idehistorisk perspektiv«. *Slagmark, Tidsskrift for idehistorie*, 55.
- Smith, P.S. & Jakobsen, J. (2010) *Når straffen rammer uskyldige*. Gyldendal.
- Smith, P.S. & Jakobsen, J. (2017) *Varetegtsfængsling – Danmarks hårdeste straf?* Jurist- og Økonomforbundets Forlag.
- Sykes, G. (1958) *The society of captives*. Princeton University Press.

- Turner, J. (2016) *The Prison Boundary – Between Society and Carceral Space*. Palgrave Macmillan.
- Ugelvik, T. (2013) »Book review: John Pratt and Anna Eriksson, Contrasts in Punishment: An Explanation of Anglophone Excess and Nordic Exceptionalism«. *Theoretical Criminology*, 17(4), s. 580-582.
- Ugelvik, T. (2014) *Power and Resistance in Prison – Doing Time, Doing Freedom*. Palgrave Macmillan.
- Ugelvik, T. & Dullum, J. (2012) »Introduction: Exceptional prisons, exceptional societies?« i Ugelvik, T. & Dullum, J. (red.). *Penal exceptionalism? Nordic prison policy and practice*. Routledge.
- Western, B., Braga, A.A, Davis, J. & Sirois, C. (2015) »Stress and Hardship after Prison«. *American Journal of Sociology*, 120(5), s. 1512-1547.
1. Phd.studerende, Det Juridiske Fakultet, Københavns Universitet
 2. Fx var Nr. Snede Fængsel tidligere et pighjem, Søbysøgaard Fængsel en herregård, og Kragsskovhede Fængsel en statsungdomslejr.
 3. Oprettelsen af fleksible, halvlukkede fængselspladser inden for de seneste år har foranlediget udvikling af flere ydre sikkerhedsforanstaltninger i flere af de åbne fængsler.
 4. Fx mistanke om undvigelse eller overfald på andre medindsatte. Se i øvrigt Straffuldbrydelsesloven § 22, stk. 2-6 for øvrige forhold som kan begrunde at reglen i § 22, stk. 1 om afsoning i åbent fængsel skal fraviges.
 5. Lovbekendtgørelse af den 11. november 2015 nr. 1242 om fuldbyrdelse af straf mv.
 6. Den store brug af varetægtsfængslinger i Danmark betyder dog, at en store del af de indsatte også vil stifte erfaring med det lukkede fængselsregime (Smith & Jakobsen 2017).
 7. Mange lande sonder ikke mellem åbne og lukkede fængsler, men mellem forskellige sikkerhedskategorier.
 8. I artiklen betegnes arresthuse som et lukket fængsel, hvilket bl.a. hænger sammen med at de indsatte taler om overgangen fra arresten til det åbne fængsel, som en overgang fra det lukkede til det åbne. Hertil skal det dog nævnes, at de retlige forhold er vidt forskellige for varetægtsfængslede i et arresthus set i forhold til afsonere af en frihedsstraf i et lukket fængsel. Flere studier har vist, at selvom varetægtsfængslede må betragtes som principielt set uskyldige, så er arrestperioden på mange måder en hårdere og mere belastende periode, end den egentlige afsoning. Eksempelvis er mulighederne for besøg og kontakten til omverdenen mere begrænset i varetægtsperioden, end den er for dømte afsonere (se fx Smith & Jakobsen 2010:100; Smith & Jakobsen 2017).
 9. De nye idéer om fængselsvæsenet lagde grundlaget for normaliseringsprincippet, der i dag er grundprincippet for Kriminalforsorgen, og blev blandt andet udviklet i England af fængselschef Sir Alexander Paterson. Paterson argumenterede for at rammerne i fængslet skulle muliggøre, at de indsatte efter endt straf havde en reel mulighed for at blive en del af samfundet igen (Paterson 1931). En tilgang til fængselssystemet han udtrykte ved de berømte ord: »You cannot train a man for freedom under conditions of captivity«.
 10. Egne beregninger foretaget på baggrund af Kriminalforsorgens årlige statistikberegninger for perioden 2006-2015.

11. Kriminalforsorgen fik i 2010 tilført 20 mio. kr. til at styrke sikkerheden i de åbne fængsler, hvoraf 10 mio. blev brugt til indhegning og øget kameraovervågning og belysning. Et argument herfor var blandt andet, at det skulle sikre fængslet mod indtrængen udefra (Direktoratet for kriminalforsorgen, Justitsministeriet & Finansministeriet 2011).
12. Pratt udviklede efterfølgende sin analyse og tilføjede bl.a. fængslernes størrelse, forholdet mellem indsatte og ansatte og mulighederne for arbejde og uddannelse som exceptionelt for det nordiske fængselsvæsen (Pratt & Eriksson 2011; Pratt & Eriksson 2013).
13. Diskussionen førte bl.a. til, at der i 2012 udkom en hel antologi, hvori der blev stillet spørgsmålstegn ved det exceptionelle ved de nordiske fængselsregimer (Ugelvik & Dullum 2012).
14. Fx måtte evaluator af sikkerhedsmæssige årsager ledsages af en fængselsbetjent i deres undersøgelse af den lukkede afdeling af Søbysøgaard Fængsel (Minke & Birkmose 2016:24).
15. Sigrid Knap's antropologiske speciale fra 2005, hvori hun undersøger fangesocialiteten i et åbent fængsel, er et eksempel på, at valget af det åbne fængsel som genstandsfelt ikke altid er metodisk begrundet eller angår det åbne fængsels særlige karakter (Knap 2005).
16. Udfordringerne ved at afsone i et åbent fængsel er ligeledes genstand for analyse i et dansk speciale fra 2014 (Holtoug & Sindal 2014). Af specialet fremgår det at hverdagen i det åbne fængsel er præget af en særlig dobbelthed, hvor de indsatte skal lære at håndtere friheden i et regime, hvor der stadig er en høj grad af kontrol.
17. Bastøy Fængslet har været genstand for utallige udenlandske mediers interesse og fremstilles ofte som et særligt eksempel. John Pratt har bl.a. betegnet fængslet som den skinnende juvel blandt de åbne fængsler i Skandinavien.
18. Fængslet hører under Institution Midtlyn.
19. Det er således ikke muligt at sige noget om, hvordan de indsatte oplever den øgede grad af statisk sikkerhed, der vinder indpas i de åbne fængsler i disse år.
20. Antallet af indsatte, der udsættes for vold og trusler er over dobbelt så stort i de lukkede fængsler set i forhold til de åbne fængsler (se Kriminalforsorgen 2015:41).
21. I 2015 var der 65 undvigelses fra de åbne fængsler. Set i forhold til et gennemsnitligt belæg på 1.079 må det anses for at være et relativt lavt tal (Kriminalforsorgen 2015).
22. Disse forhold reguleres af Straffuldbyrdsloven § 46 og telefonbekendtgørelsen (Bekendtgørelse 2015-04-09 nr. 400 om adgangen til at telefonere for indsatte, der udstår fængselsstraf eller forvaring i kriminalforsorgens institutioner).